

VARGHA KATALIN – T. LITOVKINA ANNA – BARTA PÉTER –
HRISZTOVA-GOTTHARDT HRISZTALINA

Antiproverbium-tanulmányok II.

A csere mint ferdítési mód

A közmondások elferdítésének több fajtája lehetséges. Ezek közül a leggyakoribbak és legkedveltebbek: a közmondás egyik összetevőjének cseréje (szubsztitúció, helyettesítés); kiegészítő elemek hozzáadása (bővítés, betoldás, hozzátoldás vagy kiegészítés); szűkítés (kihagyás, elhagyás, rövidítés). A közmondásferdítés módjainak formai változatai úgy rendszerezhetők a legkönnyebben, ha a változtatás módját (csere – bővítés – szűkítés) és mértékét (szórend, írásjel, egy hang, több hang, egy szó, több szó, egy tagmondat stb.) együtt nézzük, ahogy ezt Vargha Katalin javasolta (Vargha 2004: 49–57; Vargha–T. Litovkina 2007), és Barta Péter alkalmazta a francia anyagra (Barta 2005–6).

Az alábbi tanulmányban az antiproverbiumok elferdítésének egyik leggyakoribb típusát, a cserét elemezzük (az antiproverbiumok fogalmáról, a formai változatok rendszeréről, a kiegészítő elemek hozzáadásáról, valamint a szűkítésről mint az antiproverbiumokban gyakran alkalmazott ferdítési módokról lásd Hrisztova-Gotthardt és társai 2007). Tanulmányunk kilenc fejezetre tagolódik a csere mértéke szerint (szórend, írásjel, egy hang, több hang, egy szó, több szó, egy tagmondat stb.). Bár áttekintésünk elsősorban a formai változatokat mutatja be, helyenként kitérünk ezek tartalmilag tipikus eseteire is.

Igyekszünk mindegyik jelenségre olyan magyar, angol, német, francia és orosz példákat hozni, ahol a ferdített és az eredeti közmondás csak a kérdéses ferdítési módban tér el. Néha azonban csak olyan példát találtunk, amelyben egyszerre több mód kombinációja figyelhető meg. Az antiproverbiumok után minden esetben megadjuk a közmondás eredeti formáját kapcsos {} zárójelben.¹

¹ Az angol nyelvű antiproverbiumok elferdítésének kedvelt módjairól lásd (Tóthné Litovkina 1999a, 1999b; T. Litovkina 2004, 2005: 28–87; 2007a; T. Litovkina–Mieder 2006: 17–26). Korábbi magyar szerzők (és néhány nem magyar szerző) által felállított tipológiákról lásd (Vargha 2004: 44–9); a magyar nyelvű közmondásferdítésekről lásd (T. Litovkina–Vargha 2004; Vargha–T. Litovkina 2007); a magyar nyelvű antiproverbiumok kedvelt ferdítési módjairól (összevetve az angol nyelvű közmondás-persziflázsokkal) lásd (T. Litovkina–Mieder 2005: 158–76); az orosz nyelvű antiproverbiumok kedvelt ferdítési módjairól lásd (T. Litovkina 2007b); az orosz nyelvű antiproverbiumok elferdítésének kedvelt módjairól (összevetve az angol nyelvű közmondás-paródiákkal) lásd (T. Litovkina 2006, 2007c); a francia nyelvű antiproverbiumok kedvelt ferdítési módjairól lásd (Barta 2005, 2005–6, 2006, 2007); a német nyelvű antiproverbiumok elferdítésének kedvelt módjairól lásd (Röhlich–Mieder 1977: 114–8; Umurova 2005: 101–7); az angol nyelvű antiproverbiumok elferdítésének kedvelt módjairól (összevetve a német, francia, orosz és magyar nyelvű közmondás-paródiákkal) lásd (T. Litovkina és társai 2007, 2008).

A ferdítési módok vizsgálatában az alábbi korpuszokra támaszkodtunk:

- a magyar antiproverbiumok mintegy 7000 szöveget tartalmazó adattára, melyet T. Litovkina Anna és Vargha Katalin közösen állítottak össze;²
- az angol nyelvű szövegek (kb. 6000 ferdítés) túlnyomórészt amerikai és brit írott forrásokból származnak, és szintén megtalálhatók két nyomtatott gyűjteményben, Wolfgang Mieder és T. Litovkina Anna összeállításában (Mieder–Tóthné Litovkina 1999, T. Litovkina–Mieder 2006);
- a német nyelvű szövegek forrásai elsősorban Wolfgang Mieder gyűjteményei (Mieder 1982b, 1985, 1989b, 1998), emellett Gossler könyve (Gossler 2005), valamint Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina által összegyűjtött példák az internetről;
- a francia antiproverbiumok Barta Péter több mint 1800 tételt tartalmazó adattarából valók, többségük lelőhelye az internet, valamint Philippe Mignaval könyve (Mignaval 2004);
- az orosz szövegek Harry Walter és Valerij Mokienko két antiproverbium-gyűjteményéből származnak (Walter–Mokienko 2001, 2005); többségük az internetről való.

1. Két szó felcserélésével elérhető a közmondások igazságértékének megkérdőjelezése. A közmondásokban rejlő bölcsesség, igazságtartalom nem feltétlenül érvényes minden esetben, erre mutatnak rá a következő példák. Leggyakoribb a főnevek felcserélése:

Az okoskodás halála a tett. {A tett halála az okoskodás}*

Jobb ma egy tűzok, mint holnap egy veréb. {Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok}

Minden falt megtalálja a maga zsákját. {Minden zsák megtalálja a maga faltját}

Nem a részvétel a fontos, hanem a győzelem. {Nem a győzelem a fontos, hanem a részvétel}

Példák más nyelvekből:

A: Spice is the variety of life. {Variety is the spice of life}

A: Beauty is in the beholder of the eye. {Beauty is in the eye of the beholder}

N: Der Stamm fällt nicht weit vom Apfel. {Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm}

F: Les oreilles ont des murs. {Les murs ont des oreilles}

² T. Litovkina Anna és Vargha Katalin adattárának egy része 2005 áprilisában látott napvilágot két kötet formájában: „*Éhes diák pakkal álmodik*”. *Egyetemisták közmondás-eltáztatásai* (T. Litovkina–Vargha 2005a) és „*Viccében él a nemzet*”. *Magyar közmondás-paródiák* címmel (T. Litovkina–Vargha 2005b; újabb kiadása T. Litovkina–Vargha 2006). Az „*Éhes diák pakkal álmodik*” című könyv több mint 1700 közmondás-paródiát tartalmaz, amelyekben közel 300 magyar közmondás fedezhető fel. A ferdítéseket a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Karának hallgatói (Szekszárd) 2004–2005-ben gyűjtötték vagy alkották. A „*Viccében él a nemzet*” című kötet 324 ismert magyar közmondásnak közel 1500 ferdített, parodizált változatát tartalmazza, többnyire az utóbbi 25 év publicisztikájából, az internetről, valamint a magyar szépirodalomból, továbbá szóbeli közlések, hirdetések és más források alapján.

* Az antiproverbiumok példáinak bonyolult bemutatása teszi szükségessé a filológiában egyébként szokatlan aláhúzás alkalmazását. – A szerk.

F: On ne fait pas d'œufs sans casser d'omelettes. {On ne fait pas d'omelette sans casser d'œufs}

O: У семи детей нянька без гла за. {У семи нянек дитя без гла за}

O: Нет добра без худа. {Нет худа без добра}

A következő közmondás-persziflázásokban az igéket cserélték fel. Ezekben gyakran az ok-okozati összefüggés, máskor az eredeti értékrend borul fel:

Ki sokat él, keveset alszik. {Aki sokat alszik, keveset él}

Nem az a legény, aki állja, hanem aki üti. {Nem az a legény, aki üti, hanem aki állja}

Példák más nyelvekből:

A: The hand that rules the cradle rocks the world. {The hand that rocks the cradle rules the world}

A: Spoil the rod and spare the child. {Spare the rod and spoil the child}

N: Hunde, die beißen, bellen nicht. {Hunde, die bellen, beißen nicht}

N: Wer sündigt, schläft nicht. {Wer schläft, sündigt nicht}

F: Mourir, c'est partir un peu. {Partir, c'est mourir un peu}

O: Тише будешь – дальше едешь. {Тише едешь – дальше будешь}

O: Меньше делай, больше говори. {Меньше говори, больше делай}

Más szófajú szavak felcserélése is előfordul: lehetnek melléknevek vagy akár határozók, mindenesetre az eredeti közmondásban párosan kell szerepelniük. Példák:

Jobb soha, mint későn. {Jobb későn, mint soha}

Járatlan utat a jártért el ne hagyj! {Járt utat a járatlanért el ne hagyj}

Példák más nyelvekből:

A: A hard man is good to find. {A good man is hard to find}

A: Better never than late. {Better late than never}

N: Wie du dir, so ich mir. {Wie du mir, so ich dir}

N: Kurze Rede, langer Sinn – Glatteis für die Eselin! {Lange Rede, kurzer Sinn}

F: Mieux vaut un grand chez soi qu'un petit chez les autres. {Mieux vaut un petit chez soi qu'un grand chez les autres }

O: Две головы хорошо, а одна лучше. {Одна голова хорошо, а две лучше}

O: Свято место пусто не бывает. {Пусто место свято не бывает}

Alkalmanként három vagy négy szó is (olykor a proverbium minden szava) új helyre és szerepbe kerül:

Nem a részvétel, a győzelem a fontos. {Nem a győzelem a fontos, hanem a részvétel}

Nagyfejű mondja bagolynak, hogy veréb. {Bagoly mondja verébnak, hogy nagyfejű}

Néha a gyerek sem érti az anyja szavát. {Néma gyereknek az anyja sem érti a szavát}

Kevés a sok, eszkimó a fóka! {Sok az eszkimó, kevés a fóka}

Példák más nyelvekből:

A: There is many a cup `twixt the lip and the slip. {There is many a slip `twixt the cup and the lip}

- A: When children ask embarrassing questions, invention is the necessity of mother.
 {Necessity is the mother of invention}
- N: Liebe Dich selbst wie Deinen Nächsten. {Liebe Deinen Nächsten wie Dich selbst}
- N: Man muss nicht fallen, wenn man Feste feiert. {Man muss die Feste feiern, wie sie fallen}
- F: Conduire ou choisir, il faut boire. {Boire ou conduire, il faut choisir}
- F: Parfois, »deux tu l'auras« valent mieux qu' »un tien«. {Un tiens vaut mieux que deux tu l'auras}
- O: В каждой доле есть правда шутки. {В каждой шутке есть доля правды}
- O: Своему каждое. {Каждому свое}

Azonban a közmondás értelmének megváltoztatásához vagy más jellegű ferdítéséhez elég lehet egyetlen szó helyének megváltoztatása:

- F: On fait son lit comme on se couche. {Comme on fait son lit on se couche}

Két hang (hangcsoport) felcserélése is előfordul a közmondásferdítésekben (itt csak a két szót érintő hangcserét vizsgáljuk; a hangok felcsereléséről egy szón belül lásd a 4. fejezetet). Ez az eljárás gyakori az angol nyelvben (elnevezése: *metathesis* vagy *spoonerism*) és a franciában (elnevezése *contrepèterie*), ahol nagy hagyománya van a közmondások elferdítésén kívül is.

- A dakota lónak négy botja van, mégis meglá**bl**ik. {A lónak négy lába van, mégis me**g**botlik}
- Vasból nem lesz fakarika. {Fából nem lesz vaskarika}
- A fák nem égnek a nőig. {A fák nem nőnek az égig}
- A fülnek is fála van. {A fálnak is füle van}

Példák más nyelvekből:

- A: It never pains but it roars. {It never rains but it pours}
- A: Mary Ellen eloped in her sophomore year at college. Like many a student, she thought she would sophomore if she didn't put the heart before the course. {Don't put the cart before the horse}
- N: Eigener Gerd ist Holdes wert! {Eigener Herd ist Goldes wert!}
- N: Was lange gärt, wird (endlich) Wut. {Was lange währt, wird endlich gut}
- F: Martyr, c'est pourrir un peu. {Partir, c'est mourir un peu}
- F: Vieux motard que jamais. {Mieux vaut tard que jamais}
- O: Лом костей не парит! {Пар костей не ломит}
- O: Лучше колымит в Гондурасе, чем гондурасить в Колыме. {Лучше синица в руках, чем журавль в небе}

2. Írásjel megváltoztatását tükrözik az alábbi, kérdés formájú, a közmondás igazságát megkérdőjelező címek a sajtóból és szépirodalomból:³

- Betyárból a legjobb pandúr?
- Sírva vigad a magyar?

³ Proverbiuumok alkalmazásáról egy mű címeként a magyar nyelvben lásd (T. Litovkina Anna 2005a: 143–7).

Nem a ruha teszi az embert?l
 Nincsen rózsa tövis nélkül?
 Új seprő jól seper?

Példák más nyelvekből:

A: Moderation in all things... including moderation?l
 A: Two can live as cheaply as one what?l
 N: Liebe macht blind?l Liebe macht gleichgesinnt. {Liebe macht blind}
 N: Der Mensch, denkt Gott, lenkt. {Der Mensch denkt, Gott lenkt}
 F: Qui dort dîne?l Or, l'appétit vient en mangeant!l Donc, l'insomnie fait maigrir.
 {Qui dort dîne; L'appétit vient en mangeant}
 F: N'y a-t-il pas de fumée sans feu?l {Il n'y a pas de fumée sans feu}
 O: Правда? Матка гла за колет?l {Правда матка глаза колет}
 O: Меняют ли коней на переправе?l {Коней на переправе не меняют}

3. Egyetlen hang⁴ cseréje (leggyakrabban a mássalhangzóé) is elegendő az eredeti közmondás kifordításához. Ez leggyakrabban szókezdő helyzetben történik:

Nincs új a WAP alatt. {Nincs új a nap alatt}
 Nem a ruha veszi az embert. {Nem a ruha teszi az embert}
 A halnak is füle van. {A falnak is füle van}
 Akinek haj van a fején, ne menjen napra. {Akinek vaj van a fején, ne menjen napra}

Példák más nyelvekből:

A: The summer hotel may be crowded but there's always room for one bore. {There's always room for one more}
 A: When making out your income tax, remember that it's better to give than to deceive. {It's better to give than to receive}
 N: Neue Wesen kehren gut. {Neue Besen kehren gut}
 N: Gut Ding will Keile haben. {Gut Ding will Weile haben}
 F: Tout est bien qui finit mien. {Tout est bien qui finit bien}
 F: A beau sentir qui vient de loin. {A beau mentir qui vient de loin}
 O: Куда ни кинь, везде блин. {Куда ни кинь, везде клин}
 O: Цель оправдывает средства. {Цель оправдывает средства}

Szó belsejében:

Lassan járj, tovább égsz. {Lassan járj, tovább érsz}
 Kutyából nem lesz szalonka. {Kutyából nem lesz szalonna}
 Kutyaharapást szókével. {Kutyaharapást szórével}

⁴ A hang és nem a betű változását vizsgáljuk, mégpedig azért, mert a közmondásferdítés alapvetően szóbeli műfaj; a vizsgált nyelvek közül a magyarban, a németben és az oroszban többnyire megegyezik a betű és hang változása, mert lényegében fonetikus írásmódot követnek; az angol és a francia külön csoportot alkotnak: a hang és a betű gyakran egymástól függetlenül módosítható.

Példák más nyelvekből:

- N: Tagung: Frisch getagt ist halb geronnen. {Frisch gewagt ist halb gewonnen}
 N: Wer den Schaden hat, braucht für den Schrott nicht zu sorgen! {Wer den Schaden hat, braucht für den Sprott nicht zu sorgen!}
 F: Il n'y a pas de fusée sans feu. {Il n'y a pas de fumee sans feu}
 F: L'argent n'a pas d'honneur. {L'argent n'a pas d'odeur}
 O: В темноте, но не в обиде. {В тесноте, но не в обиде}
 O: Что посеешь, то и пожрешь. {Что посеешь, то и пожнешь}

Szavégi helyzetben:

- Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ég! {Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ég}
 Aki mer, az nyel. {Aki mer, az nyell}

Példák más nyelvekből:

- A: Take it or leafit. {Take it or leaveve it}
 N: Kommt Zeit, kommt Rad! {Kommt Zeit, kommt Rat}
 N: Die Zeit heilt Wunder! {Die Zeit heilt (alle) Wundenu}
 F: On ne trousse jamais ce qu'on cherche. {On ne trouve jamais ce qu'on cherche}
 F: Pas d'argent, pas de suif. {Pas d'argent, pas de Suisse}

Egy magánhangzó cseréje jóval ritkábban fordul elő adatbázisunkban:⁵

- A kivétel erősíti a szabályt. {A kivetel erősíti a szabályt}
 Tisztaság fél egészség. {Tistaság fél egészség}
 A szerelőm vakít. {A szerelem vakít}
 Ki mint vet, úgy arat. {Ki mint vet, úgy arat}

Példák más nyelvekből:

- A: The pun is mightier than the sword. {The pen is mightier than the sword}
 A: A good beginning is half the bottle. {A good beginning is half the battle}
 N: Alte Liebe rastet nicht. {Alte Liebe rostet nicht}
 N: Wer wogt, gewinnt. {Wer wagt, gewinnt.}
 F: L'oignon fait la force. {L'union fait la force}
 F: Il n'est pure eau que l'eau qui dort. {Il n'est pire eau que l'eau qui dort}
 O: Обещанного три гaда ждут. {Обещанного три года ждут}
 O: Чaстота – залог здоровья. {Чiстота – залог здоровья}

4. Két hang megváltoztatásával is elferdíthető a közmondás eredeti szövege:

- Aki kapja, falja. {Aki kapja, marja}
 Ki sokat Marços,⁶ keveset fog... {Aki sokat markol, keveset fog}
 A bevétel erősíti a szabályt. {A kivétel erősíti a szabályt}

⁵ Talán azért gyakoribb a változtatás a mássalhangzókkal kapcsolatosan, mint a magánhangzókkal, mert számuk magasabb lévén nagyobb a variálási lehetőség.

⁶ Ferdinand Emmanuel Edralin Marcos (1919–1989) Fülöp-szigeteki elnök volt 1965 és 1986 között.

Példák más nyelvekből:

A: As the old proverb says: A bird in the hand is worth two in the bus. {A bird in the hand is worth two in the bush}

A: As the prig is bent, so is the snob inclined. {As the twig is bent, so is the tree inclined}

N: Eigentor stinkt. {Eigenlob stinkt}

N: Aller Umfang ist schwer. {Aller Anfang ist schwer}

F: Téléski qui croyait prendre. {Tel est pris qui croyait prendre}

F: L'appétit vient en nageant. {L'appétit vient en mangeant}

O: Мал похотник, да дорог. {Мал золотник, да дорог}

O: С мылом рай и в шалаше. {С милым рай и в шалаше}

Két hang (hangcsoport) felcserélését a közmondásferdítésekben már tárgyaltuk az 1. fejezetben, a következő példákban látható a **hangok (hangcsoportok) felcserélése** egy szón belül:

Ábrándozás az étel megrontója. {Ábrándozás az élet megrontója}

Vak tyúk is talál meszet. {Vak tyúk is talál szemet}

Jobb az egyenes út, mint a bögre. {Jobb az egyenes út, mint a görbe}

A bökkenő: kenyérkölcson visszajár... {Kölcsonkenyér visszajár}

Példák más nyelvekből:

A: Let sleeping dogs lie. {Let sleeping dogs lie}

O: Нет дамы без огня. {Нет дыма без огня}

5. A legkedveltebb ferdítési módok közé tartozik **egy szó megváltoztatása**, leggyakrabban ez a proverbium első vagy utolsó szava. Az első szó megváltoztatása:

Peches ember vízzel főz. {Szegény ember vízzel főz}

Teszt a lelke mindennek. {Rend a lelke mindennek}

Hornból is megárt a sok. {Jóból is megárt a sok}

Példák más nyelvekből:

A: Avarice is the root of all evil. {Money is the root of all evil}

A: Marriage makes strange bedfellows. {Politics makes strange bedfellows}

N: Müdigkeit schützt vor Torheit nicht. {Alter schützt vor Torheit nicht}

N: Sex regiert die Welt. {Geld regiert die Welt}

F: Bière du matin n'effraie pas le pèlerin. {Pluie du matin n'effraie pas le pèlerin}

F: La simplification fait la force. {L'union fait la force}

O: Баба не волк, в лес не убежит. {Работа не волк, в лес не убежит}

O: Игла что дышло: куда повернул, туда и вышла. {Закон что дышло: куда повернул, туда и вышла}

Az utolsó szó megváltoztatása:

Evés közben jön meg a postás. {Evés közben jön meg az étvágy}

Mindenütt jó, de legjobb máshol. {Mindenütt jó, de legjobb otthon}

Madarat tolláról, embert hitelkártyájáról. {Madarat tolláról, embert barátjáról}

Példák más nyelvekből:

- A: The bigger they are, the harder they hit. {The bigger they are, the harder they fall}
- A: He who hesitates is constipated. {He who hesitates is lost}
- N: Wer zuletzt lacht, lacht am lautesten. {Wer zuletzt lacht, lacht am besten}
- N: Liebe macht erfinderisch. {Liebe macht blind}
- F: Il n'y a pas de fumée sans Indiens. {Il n'y a pas de fumée sans feu}
- F: C'est au pied du mur qu'on voit le mur. {C'est au pied du mur qu'on voit le maçon}
- O: Не имей сто рублей, а имей сто баксов. {Не имей сто рублей, а имей сто друзей}
- O: Большому кораблю – большое кораблекрушение. {Большому кораблю – большое плавание}

Ritkábban máshol is állhat a megváltoztatott szó (bár a németben ez az eljárás is meg-
lehetősen gyakori):

- Ki korán kel, iskolát lel. {Ki korán kel, aranyat lel}
- A jó pap nyolcig tanul. {A jó pap holtig tanul}

Példák más nyelvekből:

- A: The lack of money is the root of all evil. {The love of money is the root of all evil}
- A: Handsome is as the photographer does. {Handsome is as handsome does}
- N: Wie die Alten sungen, so paffen die Jungen. {Wie die Alten sungen, so zwitschern die Jungen}
- N: Reden ist Silber, Lieben ist Gold. {Reden ist Silber, Schweigen ist Gold}
- F: Il n'y a que les professeurs qui ne changent pas d'idée. {Il n'y a que les imbéciles qui ne changent pas d'idée}
- F: Chassez le Breton, il revient au galop. {Chassez le naturel, il revient au galop}
- O: Не свисти – девок не будет. {Не свисти – денег не будет}
- O: Дружба дружбой, а нефть врозь. {Дружба дружбой, а табачок врозь}

A következő néhány példában a közmondás egyik szavát egy vele ellentétes értelműre
cserélték:

- A rosszból is megárt a sok. {A jóból is megárt a sok}
- Kivétel gyengíti a szabályt. {Kivétel erősíti a szabályt}
- Éhezés közben is megjön az étvágy. {Évés közben jön meg az étvágy}
- Van új a nap alatt. {Nincs új a nap alatt}

Példák más nyelvekből:

- A: Spare the rod and save the child. {Spare the rod and spoil the child}
- A: All's unfair in love and war. {All's fair in love and war}
- N: Man stirbt nur einmal. {Man lebt nur einmal}
- N: Aller Anfang ist einfach. {Aller Anfang ist schwer}
- F: Sévérité bien ordonnée commence par soi-même. {Charité bien ordonnée commence par soi-même}

- F: L'avenir appartient à ceux qui se lèvent tard. {L'avenir appartient à ceux qui se lèvent tôt}
 O: Каждый сам кузнец своего несчастья. {Каждый сам кузнец своего счастья}
 O: Где положишь, там и потеряешь. {Где положишь, там и найдешь}

Az általunk ismert antiproverbiumok szerzői gyakran az eredeti közmondásban szereplő szót ahhoz hasonló hangzásúra cserélik:

- Hallottakról jót vagy semmit! {Halottakról jót vagy semmit}
 A harang rossz tanácsadó. {A harag rossz tanácsadó}
 Jóból is megárt a sokk. {Jóból is megárt a sok}

Példák más nyelvekből:

- A: Matrimony is the root of all evil. {Money is the root of all evil}
 A: Hair today, gone tomorrow. {Here today, gone tomorrow}
 N: Ausnahmen beschädigen die Regel. {Ausnahmen bestätigen die Regel}
 N: Ehrlich ehrt am längsten. {Ehrlich währt am längsten}
 F: Bedaine, je ne boirai pas de tonneau. {Fontaine, je ne boirai pas de ton eau}
 F: Dis-moi qui tu hantes, je te dirai qui tu hais. {Dis-moi qui tu hantes, je te dirai qui tu es}
 O: Человеку свойственно обжираться. {Человеку свойственно ошибаться}
 O: Каждый сам кузнечик своего счастья. {Каждый сам кузнец своего счастья}

Sok esetben egy szó **szubsztitúciója nem alapszik semmiféle értelmi vagy hangzásbeli hasonlóságon**. Például Sirisaka Andor *Anyósok könyve. Humorisztikus, szatirikus anyós-tárgyu apróságok mulatságos és tanulságos gyűjteménye* c. könyvében (Sirisaka 1900), ahol a közmondás-persziflázs több típusával is találkozunk (a téma minden esetben az anyós), a ferdítés egyik leggyakoribb típusa az eredeti közmondás egyik szavának cseréje az *anyós* szóra:

- Ahová az ördög nem mehet maga, oda anyóst küld. {Ahová az ördög nem mehet maga, vénasszonyt küld}
 Jobb ma egy veréb, mint holnap egy anyós. {Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok}

Példák más nyelvekből:

- A: No man is a hero to his mother-in-law. {No man is a hero to his valet}
 A: When mother-in-law comes in at the door, love flies out the window. {When poverty comes in at the door, love flies out of the window}
 F: Dans toute mère de famille, il y a une belle-mère qui sommeille. {Dans tout homme, il y a un cochon qui sommeille}

A német és orosz antiproverbiumokban inkább a „nő” a kedvelt téma:

- N: Wie Mann sich bettet, so liegt die Frau. {Wie man sich bettet, so schläft (liegt) man}
 N: Man muss die Frauen feiern, wie sie fallen. {Man muss die Feste feiern, wie sie fallen}

O: Баба не волк, в лес не убежит. {Работа не волк, в лес не убежит}
 O: Женщина – друг человека. {Собака – друг человека}

Sokszor illesztenek be egy szexualitással⁷ kapcsolatos szót valamelyik szó helyére. Különösen népszerű maga a *szex* szó:

Aki a szexet szereti, rossz ember nem lehet. {Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet}

Szex a lelke mindennek. {Rend a lelke mindennek}
 Jótett helyébe szexet várj. {Jótett helyébe jót várj}

A leggyakoribb témák: orgazmus, genitáliák, nemi betegségek, fogamzásgátló eszközök, könnyelmű nők:

Türelem orgazmust terem. {Türelem rózsát terem}

A tripper nem szégyen, csak roppant kellemetlen. {A szegénység nem szégyen, csak roppant kellemetlen}

Pérez számolva, az asszony szeretve jó. {Pérez számolva, az asszony verve jó}

Példák más nyelvekből:

A: Where there's a pill, there's a way. {Where there's a will, there's a way}

A: Two is company, three is an orgy. {Two is company, three is a crowd}

N: Was dem einen sein Sex, ist dem andern sein Komplex. {Was dem einen sein Uhl, das ist dem andern sein Nachtigall}

N: Sex regiert die Welt. {Geld regiert die Welt}

F: La femme des uns fait le bonheur des autres. {Le malheur des uns fait le bonheur des autres}

F: Un homme travesti en vaut deux. {Un homme averti en vaut deux}

O: Язык до клитора доведет. {Язык до Киева доведет}

O: Хочешь жить – умей раздеться. {Хочешь жить – умей вертеться}

Gyakori a csere alkalmával a durva nyelvezet használata, ez a mai beszélt köznyelvre, különösen az ifjúság nyelvére általánosan jellemző.⁸

Aki szereti a pinát, rossz ember nem lehet. {Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet}

Ahány ház, annyi szopás. {Ahány ház, annyi szokás}

A férfi szívéhez a farkán keresztül vezet az út. {A férfi szívéhez a gyomrán keresztül vezet az út}

Magyar ember evés közben nem kefél. {Magyar ember evés közben nem beszél}

⁷ A szexuális tartalmú közmondás-persziflázsokról az angol, német, magyar és orosz nyelvben lásd (Tóthné Litovkina 1999b); a szexuális tartalmú közmondásferdítésekről az angol nyelvben lásd (Tóthné Litovkina 1999a; T. Litovkina 2005: 87–99); a szexuális témájú német wellerizmusokról lásd (Mieder 1982a).

⁸ Lásd a következő szlengszótárakat: (Spears 1991; András-Kövecses 1994a, 1994b; Mokienko 1995; Buj 1995).

Példák más nyelvekből:

- A: Behind every great man there's an asshole. {Behind every great man there's a woman}
- A: Home is where the asshole is. {Home is where the heart is}
- N: Aus dem Arsche, aus dem Sinn. {Aus den Augen, aus dem Sinn}
- N: Wer einmal fickt, dem glaubt man nicht. {Wer einmal lügt, dem glaubt man nicht}
- F: Chatte échaudée craint l'eau froide. {Chat échaudé craint l'eau froide}
- F: La bite ne fait pas le moine. {L'habit ne fait pas le moine}
- O: Чем бы дитя ни тешилось, лишь бы не фа...лось. {Чем бы дитя ни тешилось, лишь бы не плакало}
- O: Мир не без добрых блядей. {Мир не без добрых людей}

6. Előfordul az is, hogy az eredeti proverbium egy szavát több szóra cserélik:

- Ahány ház, annyi baj legyen. {Ahány ház, annyi szokás}
- Ki korán kel, sok tyúkot lel. {Ki korán kel, aranyat lel}
- Addig üsd a vasat, amíg rá nem ütsz a kezedre. {Addig üsd a vasat, amíg meleg}
- Kicsi a bors, de nagyot lehet tüszenteni tőle. {Kicsi a bors, de erős}
- Ne fessd az ördögöt a falra, mert kineveznek faliújság-felelősnek. {Ne fessd az ördögöt a falra, mert megjelenik}

Példák más nyelvekből:

- A: Ignorance is blister when one is suntanned. {Ignorance is bliss}
- A: Of two evils, choose the one with the better-looking legs. {Of two evils choose the lesser}
- N: Eine hübsche Frau schützt vor Torheit nicht. {Alter schützt vor Torheit nicht}
- N: Der letzte Tropfen fällt nicht weit vom Stamm. {Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm}
- F: Qui vole un œuf ferait mieux de voler un bœuf. {Qui vole un œuf vole un bœuf}
- F: Il n'y a pas de femme au foyer sans feu. {Il n'y a pas de fumée sans feu}
- O: Дают – бери, бьют – сдачи давай. {Дают – бери, бьют – бег}
- O: Ученье – свет, неученье – чуть свет и на работу. {Ученье – свет, неученье – тьма}

Ennek a fordítottjával (több szó cserélése egy szóra) csak elvétve találkozunk:

- N: Eiterherd ist Goldes wert. {Eigener Herd ist Goldes wert}
- N: Armut findet auch ein Korn. {Ein blindes Huhn findet auch (ein)mal ein Korn}
- F: On ne fait pas d'omelette sans feu. {On ne fait pas d'omelette(s) sans casser d' [des/les] œufs}
- O: Семеро одного найдут. {Семеро одного не ждут}
- O: Кто не работает, тот пьет! {Кто не работает, тот не ест}

7. **Két szó** szubsztitúciója is nagyon gyakori az általunk ismert szövegekben:

- Akármilyen kedves vendég, 40 évig untig elég. {Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég}

Nem esik messze a vak a botjától. {Nem esik messze az alma a fájától}
Ajándék bornak ne nézd a fokát! {Ajándék lónak ne nézd a fogát}

Példák más nyelvekből:

- A: Widows rush in where spinsters fear to tread. {Fools rush in where angels fear to tread}
A: When spinsterhood is bliss, 'tis folly to be wived. {When ignorance is bliss, 'tis folly to be wise}
N: Dummheit schützt vor Reichtum nicht. {Alter schützt vor Torheit nicht}
N: Der Fladen fällt nicht weit vom Ochsen. {Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm}
F: Au royaume des aveugles, les borgnes passent inaperçus. {Au royaume des aveugles, les borgnes sont rois}
F: Qui s'y frotte se gratte. {Qui s'y frotte s'y pique}
O: Было бы здоровье, а болезни найдутся. {Было бы болото, а черти найдутся}
O: О власти или хорошо, или правду. {О мертвых или хорошо, или ничего}

Az alábbi példákban **hangzásbeli hasonlóságon alapul** két szó cseréje:

- Aki merít, az nyerít. {Aki mer, az nyer}
Aki birka, marha. {Aki birja, marja}
Szegény ember kézzel nőz. {Szegény ember vízzel főz}

Példák más nyelvekből:

- A: A switch in time saves crime. {A stitch in time saves nine}
A: Small things come to those who mate. {All things come to those who wait}
N: Ewig gärt am längsten. {Ehrlich währt am längsten}
N: Gelegenheit schafft Triebe. {Gelegenheit macht Diebe}
F: Bon gland ne saurait sentir. {Bon sang ne peut mentir}
F: A bon château, bon râteau. {A bon chat, bon rat}
O: Где тошно, там и рвет. {Где тонко, там и рвется}
O: Как отГЛЮКнется, так и отCLICKнется. {Как аукнется, так и откликнется}

Olykor az eredeti közmondásban ismétlődő szót cserélnek egy másik, szintén ismétlődő szóra:

- A regény, ha a kalapjába szarik is, regény marad. {A legény, ha a kalapjába szarik is, legény marad}
Aki kolbászt ránt, kolbász által vész el. {Aki kardot ránt, kard által vész el}
Az szeret igazán, ki utoljára szeret. {Az nevet igazán, aki utoljára nevet}
Büdös likból büdös szél fúj. {Bolond lukból bolond szél fúj}

A magyar korpuszban nagyon gyakran és változatosan variálják így az *Élni és élni hagyni* közmondást, amelynek paródiáiban ugyanaz az *élni*-vel hasonló hangzású szó kétszer is szerepel:

- Félni és félni hagyni.
Felélni és felélni hagyni.

Égni és égni hagyni.
Vélni és vélni hagyni.

Ugyanez a helyzet a németben is az ismert *Leben und leben lassen* közmondásnál:

Schenken und schenken lassen.
Lachen und lachen lassen.
Lügen und lügen lassen.
Sprechen und sprechen lassen.
Lieben und lieben lassen.

Példák más nyelvekből:

A: If at first you don't succeed, cry, cry again. {If at first you don't succeed, try, try again}
 A: Thirst come, thirst served. {Thirst come, thirst served}
 N: Wer A sägt, muss auch B sägen. {Wer A sägt, muss auch B sägen}
 N: Reich und reich gesellt sich gern. {Gleich und gleich gesellt sich gern}
 F: Triera bien qui triera le panier. {Rira bien qui rira le dernier}
 F: Deuil pour deuil. {Œil pour œil}
 O: Слесарю – слесарево. {Кесарю – кесарево}
 O: От бобра бобра не ищут. {От добра добра не ищут}

8. Nagyon gyakori és különösen népszerű az összetett mondat szerkezetű közmondások esetében a **közmondás második felének teljes cseréje**. Az alábbi közmondáspersziflázsok mind ugyanarra a népszerű magyar közmondásra (*Aki másnak vermet ás, maga esik bele*) vezethetők vissza:

Aki másnak vermet ás, az a sírásó.
 Aki másnak vermet ás, az a vakond.
 Aki másnak vermet ás, jegyezze meg a helyet.
 Aki másnak vermet ás, nem magának ássa.

Az angol nyelvben az *If at first you don't succeed, try, try again* az egyik azon közmondások közül, amelyek paródiái között a legtöbb ilyen típusú példát találjuk:

If at first you don't succeed – forget it.
 If at first you don't succeed, give up.
 If at first you don't succeed – you are fired.
 If at first you don't succeed, you're average.

A németben a *Wer A sagt, muss auch B sagen* ezt a fordítási módot tekintve az egyik legtermékenyebb közmondás:

Wer A sagt, muss auch 'nen Kreis drumrum machen.
 Wer A sagt, streckt auch die Zunge heraus.
 Wer A sagt, muss ... das Alphabet bis Z beherrschen.
 Wer A sagt, kann auch gleich Halstabletten nehmen.

A franciában az *On ne fait pas d'omelette(s) sans casser d' [des/les] œufs* különösen produktív ebből a szempontból:

- On ne fait pas d'omelette sans recevoir des tomates.
- On ne fait pas d'omelette à qui sait attendre.
- On ne fait pas d'omelettes sans que les poules aient mal au cul.
- On ne fait pas d'omelette sans faire un drame.

Az orosz anyagban a *Чем дальше в лес, тем больше дров* közmondás a legtöbb ilyen típusú persziflázis alapja:

- Чем дальше в лес, тем ближе вылез.
- Чем дальше в лес, тем легче целиться в спину.
- Чем дальше в лес, тем толще партизаны.
- Чем дальше в лес, тем шире ноги.

További példák erre az eljárásra:

- Madarat tolláról, kutyát gazdájáról. {Madarat tolláról, embert barátjáról}
- A hazug embert hamarabb utoléri, ha autóval mennek utána. {A hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát}
- A háborúhoz három dolog kell: mondjuk három barom ember. {A háborúhoz három dolog kell: pénz, pénz és pénz}
- Sokat akar a szarka, de menstruál a szarkalány. {Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka}

Példák más nyelvekből:

- A: People who live in glass houses should screw in the basement. {People who live in glass houses shouldn't throw stones}
- A: To err is human, but to admit it isn't. {To err is human, to forgive divine}
- N: Hunde, die bellen, laufen Gefahr, gebissen zu werden. {Hunde, die bellen, beißen nicht}
- N: Wer anderen eine Grube gräbt, lässt sich ausnutzen. {Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein}
- F: Ce que femme veut, elle le met sur sa carte de crédit. {Ce que femme veut, Dieu le veut}
- F: Qui vole un œuf devrait se renseigner sur le prix des œufs. {Qui vole un œuf vole un bœuf}
- O: Дружба дружбой, но куда девать либидо? {Дружба дружбой, а служба службой}
- O: Назвался груздем, не будь сыроежкой. {Назвался груздем – полезай в кузов}

A **proverbium első felének** cseréje jóval ritkább, mint a második felé. Példák:

- Akit ma megalázhatsz, azt ne halaszd holnapra. {Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra}
- Piros a paprika, de erős. {Kicsi a bors, de erős}
- Aki a tekintélyt tiszteli, rossz ember nem lehet. {Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet}

Példák más nyelvekből:

- A: A patient without health insurance keeps the doctor away. {An apple a day keeps the doctor away}
- A: People of similar socioeconomic backgrounds flock together. {Birds of a feather flock together}
- N: Frech gesagt, ist halb gewonnen. {Frisch gewagt, ist halb gewonnen}
- N: Gut verpackt ist halb gewonnen. {Frisch gewagt, ist halb gewonnen}
- F: Saccage a ses plaisirs. {Chaque âge a ses plaisirs}
- F: Manger épicé, il faut choisir ! {Boire ou conduire, il faut choisir}
- O: Заряженному танку в дуло не смотрят. {Даренному коню в зубы не смотрят}
- O: Рубль лире не товарищ. {Гусь свинье не товарищ}

9. Sajátos vonásokkal rendelkező, némileg különálló csoportot alkotnak a **közmondás-összevonások**.⁹ A parömiológiai metanyelv még nem teljesen alakult ki, ezért egyelőre nem tudni, mely elnevezés állja ki az idő próbáját:

- magyarban: összevonás, keveredés, vegyülés, szintézis vagy kontamináció;¹⁰
- angolban: mixing, blending vagy contamination;
- németben: Vermischung; Vermengung vagy Kontamination;
- franciában: mélange de proverbes, proverbe-valise vagy contamination;
- oroszban: контаминация, смешение.

Az ide sorolható szövegek a ferdítéshez egynél több proverbiumot használnak fel, a közmondás egy részét egy másikból kiemelt résszel helyettesítik, vagy a teljes eredeti közmondáshoz hozzátoldanak egy további proverbiumot, illetve annak egy részét. A vegyülés tehát csere és/vagy bővítés és/vagy szűkítés. Tárgyalásakor az egyszerűség kedvéért nem vizsgáljuk, mikor mely ferdítési módot alkalmazza. Leggyakrabban **két proverbiumot** vonnak össze, **az egyik közmondás első felét a másik második felével ötvözve** (ez nem feltétlenül jelent egy-egy tagmondatot):

- Aki korpa közé keveredik, disznót győz. {Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók; Sok lúd disznót győz}
- Ha megdobnak kővel, betörik a fejed. {Ha megdobnak kővel, dobd vissza kenyérral; Szólj igazat, betörik a fejed}
- Ki korán kel, ne nézd a fogát. {Ki korán kel, aranyat lel; Ajándék lónak ne nézd a fogát}

⁹ Az összevonásról mint ferdítési módról a magyar, angol, német, francia és orosz antiproverbiumokban részletesebben lásd (T. Litovkina és társai 2007); a francia vegyülésekről lásd (Barta 2003, 2005, 2006 és 2007). Barta definíciójának megfelelően „a közmondásvegyülés olyan ferdített közmondás, amely egynél több frazeológiai egységet használ fel a ferdítéshez” (Barta 2003). Szerinte a közmondás-összevonáshoz nincs is feltétlenül szükség közmondásra, elegendő a közmondásséma is. Az általa vizsgált 381 antiproverbiumból 28 tartozott ide. Ezeket három szempont szerint osztályozta: a tartalmazott frazeológiai egységek mennyisége (többnyire 2, egy-egy esetben 3, illetve 7); a tartalmazott frazeológiai egységek minősége (csak közmondás, közmondás és szólás, közmondás és közmondásséma, közmondásséma és szólás); a vegyülő egységek kapcsolódási módja (külön egységek, egymásba ágyazódó egységek).

¹⁰ A „kontamináció” terminus ellen szól, hogy általában egyik elem (proverbium) sem domináns.

Példák más nyelvekből:

- A: A stitch in time gathers no moss. {A stitch in time saves nine; A rolling stone gathers no moss}
- N: Ein blindes Huhn studiert nicht gern. {Ein blindes Huhn findet auch (ein)mal ein Korn; Ein voller Bauch studiert nicht gern}
- F: Il ne faut pas vendre la charrue avant les bœufs. {Il ne faut pas vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué; Il ne faut pas mettre la charrue avant les bœufs}
- O: За двумя зайцами погонишься – не вытащишь и рыбки из пруда. {За двумя зайцами погонишься – не одного не поймаешь; Без труда не вытащишь и рыбки из пруда}

Különösen szórakoztatóak azok a persziflázsok, amelyek **három proverbium** összevonásából keletkeztek:

- Ha rövid a karod, addig nyújtózkodjál, amíg el nem törik. {Ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel; Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér; Addig jár a korszó a kútra, amíg el nem törik}
- A jó bornak kétszer ad, ki maga esik bele. {A jó bornak nem kell cégér; Kétszer ad, aki gyorsan ad; Aki másnak vermet ás, maga esik bele}
- Aki korán kel, hamarabb utoléri, mint alma a fájától. {Aki korán kel, aranyat lel; A hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát; Az alma nem esik messze a fájától}
- Addig jár a korszó a kútra, amíg kicsi a bors, de futás. {Addig jár a korszó a kútra, amíg el nem törik; Kicsi a bors, de erős; Szégyen a futás, de hasznos}

Példák más nyelvekből:

- A: Fashion: Comedy of wearers. Fit to be eyed. The original flourish of strumpets. Among businessmen, the bland leading the bland. Among the hip, gear today, gone tomorrow. Do rear ends justify the jeans? Q: What do a cheap hotel and tight jeans have in common? A: No ballroom. {The blind leading the blind; Here today, gone tomorrow; The end justifies the means}
- N: Kriege haben kurze Beine, denn wer einmal kriegt, dem glaubt man nicht und nichts ist so fein gewonnen... {Lügen haben kurze Beine; Wer einmal lügt, dem glaubt man nicht; Es ist nichts so fein gesponnen, es kommt doch ans Licht der Sonnen}
- F: C'est la goutte d'eau qui met le feu aux poudres, mais l'étincelle fait déborder le vase. {C'est la (dernière) goutte (d'eau) qui fait déborder le vase; mettre le feu aux poudres; Il suffit d'une [ne faut qu'une] étincelle pour allumer un (grand) incendie}
- O: Шило не воробей: в лес не убежит. {Шило в мешке не утаишь; Слово не воробей, вылетит – не поймаешь; Работа не волк, в лес не убежит}

Összegzés

Tanulmányunkban a formai lehetőségeket rendszereztük, majd a magyar nyelvű antiproverbiumok legkedveltebb fordítási módjára, a cserére tértünk rá, példákkal világítottuk meg a jelenséget, és megvizsgáltuk, hogyan és milyen mértékben jelenik meg az angol, német, francia és orosz anyagban.

Az alábbi kérdéseket tettük fel:

- az eredeti közmondáshoz képest mi változik meg az antiproverbiumban (hang/ szó/tagmondat/írásjel)?
- hány változik meg ezekből?
- hol találhatóak a megváltozó elemek (a szó/mondat elején/belsejében/végén)?

Szabályok helyett inkább tendenciák állapíthatók meg, például:

- két szó helyének felcserélése leggyakrabban főnevek esetében fordul elő;
- gyakoribb a mássalhangzó cseréje, mint a magánhangzóé;
- gyakoribb a hangcsere szókezdő, mint szóvégi helyzetben;
- egy szót többre gyakrabban cserélnek, mint több szót egyre.

Érdekes megállapítást tehetünk: úgy tűnik, az első fele állandóbb része a közmondásnak, mint a második, hiszen:

- gyakoribb a második rész teljes cseréje, mint az elsőé;
- közmondásvegyülés¹¹ esetén is gyakrabban marad meg az első, mint a második rész;
- ez tapasztalható a szűkítés során is: ha a közmondás egy részét elhagyják, akkor inkább a másodikat, mint az elsőt (Hrisztova-Gotthardt és társai 2007).

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy az antiproverbiumok vizsgálatának egyebek között hozadéka a közmondásnak mint műfajnak és az eredeti közmondások jellegzetességeinek jobb megismerése.

Több esetben változatos módon kombinálódhatnak a ferdítési eljárások. Például az alábbi antiproverbiumokban egy szó (több szó) cseréje és ezzel egyidejűleg a közmondás elején új szavak hozzáadása figyelhető meg:

- Hu: A sokféle stílusból, trendből bizonyára mindenki talál kedvére valót, mert ugyebár, „akinek lába szép, rossz ember nem lehet”. {Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet}
- A: According to the tobacco ads, gentlemen prefer blends. {Gentlemen prefer blondes}
- N: Ehebruch: Wie man sich bettet, so lügt man. {Wie man sich bettet, so schläft man}
- F: À l'hospice, c'est œil pour œil, dentier pour dentier. {Œil pour œil, dent pour dent}
- O: ГАИ говорит: «Тише едешь – никому не должен». {Тише едешь – дальше будешь}

Olykor a proverbium eredeti szövegéből csak 1–2 szó marad meg (azok is gyakran névelők, előljárószavak, segédigék). Vagy egy se, csak a közmondás struktúrája:

- Hu: Világosban minden dakota egyforma. {Sötétben minden tehen fekete}
- Hu: Babszem fingot terem. {Türelem rózsát terem}
- A: A valet's testimony tells you more about valets than heroes. {No man is a hero to his valet}

¹¹ A francia vegyülésekkel kapcsolatban lásd (Barta 2006, 2007).

- A: Mortgage damn mortgage. {Home, Sweet Home}
 N: Zu früh gefreut, hat oft gereut. {Jung gefreut hat nie(mand) gereut}
 N: Morgenstund ist ungesund. {Morgenstund hat Gold im Mund}
 F: Pizza maison n'a pas d'oignon. {Comparaison n'est pas raison}
 F: Les gens drôles rigolent, les aigris pestent. {Les paroles s'envolent, les écrits restent}
 O: На пожаре и хрен – водопровод. {На безрыбье и рак рыба}
 O: Заяц хвалился, что одним ударом убивает сразу двух охотников. {За двумя зайцами погонишься – не одного не поймаешь}

Az anyanyelvűek számára a fent említett közmondások még így is felismerhetők, és a paródia hatásának feltétele éppen az eredeti közmondás ismerete és felismerése. Neal R. Norrick meg is jegyezte ebben a vonatkozásban, hogy „a közismert közmondások esetében elegendő egy könnyen felismerhető elem említése ahhoz, hogy felelevenítse az egész közmondást”. Ezt „a felismerhetőséghez szükséges minimális szókapcsolatot a közmondás *magvának*” nevezi (Norrick 1985: 45).

IRODALOM

- András T. László – Kövecses Zoltán (1994a): *Magyar-angol szlengszótár. Hungarian-English Thesaurus of Slang*. Budapest: Eötvös Kiadó, 2. kiadás.
 — (1994b): *Angol-magyar szlengszótár. English-Hungarian Dictionary of Slang*. Budapest: Eötvös Kiadó, 2. kiadás.
 Barta Péter (2003): A közmondásvegyülések helye a francia ferdített közmondások között (előadás). *Szintagmatikus és asszociatív viszonyok a nyelvben* tudományos konferencia. (ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke, Budapest, 2006. október 27–28.).
 — (2005): La place des proverbes-valises parmi les proverbes détournés du français. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio Linguistica XXVI*. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem. pp. 119–32.
 — (2005–6): Au pays des proverbes, les détournements sont rois – Contribution à l'étude des proverbes détournés du français. 1. rész: *Paremia* 14. pp. 139–52; 2. rész: *Paremia* 15. pp. 57–71.
 — (2006): Contamination in French Anti-Proverbs (előadás). *Diszciplináris és interdiszciplináris frazeológia* nemzetközi konferencia. (Pannon Egyetem Germanisztikai Intézete – Európai Frazeológiai Társaság, Veszprém, 2006. június 9–11.) (Disciplinary and Interdisciplinary Phraseology International conference, organised by the Institute of German Studies of the Pannonian University of Veszprém (Hungary) and the European Society of Phraseology (EUROPHRAS)).
 — (2007): Quelques caractéristiques des proverbes-valises du français. *Acta Ethnographica Hungarica*. (in press)
 [Вуй] Вуй, Василий (1995): *Русская заветная идиоматика*. Москва: Помовский и партнеры.
 Gossler, Erika (2005): *Besser Arm dran als Bein ab. Anti-Sprichwörter und ihresgleichen*. Wien: Edition Praesens. Verlag für Literatur und Sprachwissenschaft.
 Hrisztova-Gotthardt, Hrisztalina – Barta Péter – T. Litovkina Anna – Vargha Katalin (2007): Antiproverbiumtanulmányok I. A bővítés és a szűkítés mint ferdítési mód. *Modern Nyelvoktatás* 2007/1. pp. 3–21.
 T. Litovkina, Anna (2004): Old Proverbs Never Die: Anti-Proverbs in the Language Classroom. In: Földes, Csaba (szerk.): *Res humanae proverbium et sententiarum: Ad honorem Wolfgangi Mieder*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. pp. 295–326.
 — (2005): *Old Proverbs Cannot Die: They Just Fade into ParoDY: Anglo-American Anti-Proverbs*. Habilitációs dolgozat. (kézirat)

- (2005a): A proverbiumok használata a magyar szépirodalomban és publicisztikában. In: Csörsz Rumen István (szerk.): *Mindenek Gyűjtemény I. Tanulmányok Küllös Imola 60. születésnapjára. Artes Populares* 21. Budapest. pp. 431–48.
- (2006): „На нет и суда нет”: Punning in Anglo-American and Russian Anti-Proverbs. In: Бирх, А. – Т. В. Володина (szerk.): *Слово в словаре и дискурсе. Сборник научных статей к 50-летию Харру Вальтера*, Москва: ЭЛПИС. pp. 556–70.
- (2007a): “He Who Laughs, Lasts”: The Most Common Types of Alteration in Anglo-American Anti-Proverbs. In: *Kritik und Phrase*. Wien: Praesens Verlag. (megjelenés alatt)
- (2007b): Способы трансформации традиционных русских пословиц. In: Мокшенко, В. М. (szerk.): *Фразеологические неологизмы в славянских языках*. (megjelenés alatt)
- (2007c): Never Do Today What Can Be Done Tomorrow: Most Frequent Types of Alteration in Anglo-American and Russian Proverb Transformations. In: “*Phraseology in Linguistics and Other Branches of Science*” Conference on Phraseology (Strunjan, Szlovénia, 2005. szept. 12–14.). (megjelenés alatt)
- T. Litovkina, Anna – Wolfgang Mieder (2005): „A közmondást nem hiába mondják.” *Vizsgálatok a proverbiumok természetéről és használatáról*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- (2006): *Old Proverbs Never Die, They Just Diversify: A Collection of Anti-Proverbs*. Burlington: The University of Vermont – Veszprém: The Pannonian University of Veszprém.
- T. Litovkina, Anna – Vargha Katalin (2004): „Addig jár a borsó a levesbe, míg fizeted a menzát”. Közmondás-paródiák a PTE IGYFK diákjai tollából. *Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar Tudományos Közleményei* VII. kötet. pp. 112–37.
- (2005a): „Éhes diák pakkal álmodik”. *Egyetemisták közmondás-elváltoztatásai*. Budapest: magánkiadás.
- (2005b): „Viccében él a nemzet”. *Magyar közmondás-paródiák*. Budapest: magánkiadás.
- (2006): „Viccében él a nemzet”. *Válogatott közmondás-paródiák*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- T. Litovkina, Anna – Katalin Vargha – Péter Barta – Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt (2007): Most Frequent Types of Alteration in Anglo-American, German, French, Russian and Hungarian Anti-Proverbs. *Acta Ethnographica Hungarica*. (megjelenés alatt)
- (2008): Punning in Anglo-American, German, French, Russian and Hungarian Anti-Proverbs. *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* 25. (megjelenés alatt)
- Mieder, Wolfgang (1982a): Sexual Content of German Wellerisms. *Maledicta* 6. pp. 215–23.
- (1982b): *Antisprichwörter*. 1. kötet. Wiesbaden: Verlag für deutsche Sprache.
- (1985): *Antisprichwörter*. 2. kötet. Wiesbaden: Gesellschaft für deutsche Sprache.
- (1989a): *American Proverbs: A Study of Texts and Contexts*. Bern: Peter Lang.
- (1989b): *Antisprichwörter*. 3. kötet. Wiesbaden: Quelle & Meyer.
- (1998): *Verdrehte Weisheiten: Antisprichwörter aus Literatur und Medien*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- Mieder, Wolfgang – Anna Tóthné Litovkina (1999): *Twisted Wisdom: Modern Anti-Proverbs*. Burlington: The University of Vermont.
- Mignaval, Philippe (2004): *Proverbes pour rire – De faux proverbes plus vrais que les vrais*. Paris: Marabout.
- [Mokienko] Мокшенко, В. М. (1995): *Словарь русской бранной лексики (матизмы, обценнизмы, эвфемизмы с историко-этимологическими комментариями)*. Berlin: Dieter Lenz Verlag.
- Norrick, Neal R. (1985): *How Proverbs Mean. Semantic Studies in English Proverbs*. Amsterdam: Mouton.
- Röhrich, Lutz – Wolfgang Mieder (1977): *Sprichwort*. Stuttgart: Metzler.
- Sirisaka Andor (1900): *Anyósok könyve. Humorisztikus, szátirikus anyós-tárgyu apróságok mulatságos és tanulságos gyűjteménye*. Pécs.
- Spears, Richard A. (1991): *Slang and Euphemism*. New York: A Signet Book, second abridged edition.
- Tóthné Litovkina, Anna (1999a): “If You Are Not Interested in Being Healthy, Wealthy and Wise – How about Early to Bed?” Sexual Proverb Transformations. In: Bernard, Jeff – Dinda L. Gorlée – Gloria Withalm (szerk.): *Semiotische Berichte mit Linguistik Interdisziplinär* 23, 1–4: *Sex and the Meaning of Life / Life and the Meaning of Sex*. pp. 387–412.

- (1999b): Spare the Rod and Spoil the Child: Sexuality in Proverbs, Sayings and Idioms. *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* 16. pp. 141–65.
- Umurova, Gulnas (2005): *Was der Volksmund in einem Sprichwort verpackt... Moderne Aspekte des Sprichwortgebrauchs – anhand von Beispielen aus dem Internet*. Bern: Peter Lang Verlag.
- Vargha Katalin (2004): *Mai magyar antiproverbiumok*. (Szakdolgozat, ELTE) Budapest.
- Vargha Katalin – Anna T. Litovkina (2007): „Hallgatni Arany, beszélni Petőfi”. A magyar antiproverbiumok ferdítési módjai (formai változatok és nyelvi humor). *Magyar Nyelv*. (megjelenés alatt)
- [Walter] Вальтер, Харри – В. М. Мокшенок (2001): „Пословицы русского субстандарта” (*Материалы к словарю*). Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität für Slawistik, 2. verb. u. erw. Aufl.
- (2005): *Антипословицы русского народа*. Санкт-Петербург: Нева.

Ukrainisztika 2007

A MANYE 2007. október 8-án és 9-én az ukrainisztika magyarországi helyzetével kíván foglalkozni.

1. A rendezvény tervezett programja:

2007. október 8. délelőtt: érkezés a Nyíregyházi Főiskolára. **2007. október 8. 14 és 17 óra között:** ismerkedés a NYF Ukrán Nyelv- és Irodalom Tanszék tevékenységével; a magyarországi ukrainisztika helyzetével, feladataival (Kérjük, hogy aki 20 perces időtartamban előadást kíván tartani, szíveskedjék szándékát – a témakör megjelölésével – a jelentkezésekor a kapraly@nyf.hu címen jelezni! Káprály Mihály főiskolai tanár a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékének oktatója.

2007. október 8. 18 óra: közös vacsora a NYF éttermében (egyéni rendelés).

2007. október 9. 7 óra: indulás autóbusszon Kárpátaljára (Ungvári Egyetem, Munkács, Beregszász [II. Rákóczi Ferenc Főiskola]). Hazatérés a késő esti órákban. Szállás Nyíregyházán. **2007. október 10:** elutazás Nyíregyházáról.

2. A jelentkezés módja:

Jelentkezni e-mail-en lehet. Kérjük, hogy részvételi szándékát két címen jelezze: a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékén Káprály Mihály kollégának kapraly@nyf.hu és a MANYE titkárságán many@bdf.hu.

3. Költségek, szállásrendelés:

Nyíregyházi szálláshelyét mindenki egyénileg intézi. A jelentkezők a MANYE pénztárosától jelentkezés után csekket kapnak. Kérjük, hogy ezen a csekken szíveskedjenek 6.000 forintot a MANYE számlájára befizetni. A jelzett összeg magában foglalja az ukrain utazás költségeit és egy ebédet Kárpátalján. Minden egyéb költség térítése egyénileg történik.

Szállásrendelés a főiskola területén található szállodákban az alábbi címeken történhet: CAMPUS Hotel: hanusz@nyf.hu; SANDRA Hotel: info@hotelsandra.hu (Bővebb információ a két szálláshelyről a Nyíregyházi Főiskola honlapján olvasható.)

4. Jelentkezési és fizetési határidők:

Előzetes jelentkezés: **2007. július 13.**

A részvételi díj befizetésének határideje: **2007. szeptember 7.**

A kárpátaljai utazást külföldi utazási iroda intézi. A résztvevők pontos létszámát meg kell adnunk, és a lekötött kontingenst ki kell fizetnünk. 2007. július 15. után már nincs lehetőségünk módosításra! A jelentkezők létszáma nem korlátozott. Az ukrán partnerek akár három autóbust is hajlandók indítani! Nyíregyháza/Budapest, 2007. június 25.

Dr. Székely Gábor
főtitkár-helyettes

Dr. Szépe György
elnök